

Kärkihanke

LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMA

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Päivämäärä
Sosiaali- ja terveysministeriö	15.4.2016
Tekijät	Toimeksiantaja
Maria Kaisa Aula, Virva Juurikkala, Hanne Kalmari, Päivi Kaukonen, Marjo Lavikainen, Marjaana Pelkonen	Sosiaali- ja terveysministeriö
	HARE-numero ja toimeksiantamispäivä
	STM073:00/2015, 12.11.2015

Muiston nimi
Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma

Tiivistelmä

■ Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE on hallituksen kärkihanke. Lasten, nuorten ja perheiden palvelut uudistetaan asiakaslähtöisesti integroiduksi palveluiden kokonaisuudeksi maakuntien ja tulevaisuuden kuntien toimintaympäristöön. Muutosohjelmassa palveluiden painopistettä siirretään kaikille yhteisiin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä varhaiseen tukeen ja hoitoon.

Muutosohjelma vahvistaa lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaa toimintakulttuuria päätöksenteossa ja palveluissa tuomalla käyttöön lapsivaikutusten arvioinnin sekä välineitä lapsilähtöiseen budjetointiin ja lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja palveluiden seurantaan.

Uudistuksen lähtökohtana ovat lapsen oikeudet, perheiden monimuotoisuus, lapsi- ja perhelähtöisyys sekä voimavarojen vahvistaminen. Lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen ja kokemusasiatuntemus kytketään tiiviisti uudistuksen suunnitteluun ja toimeenpanoon.

Muutosohjelma painottaa lasten ja perheiden matalan kynnyksen palveluiden verkostoimista perhekeskustoimintamallin mukaisesti, erityistason palveluiden asiakaslähtöistä integraatiota sekä vaativinta erityisosaamista edellyttävien palveluiden varmistamista niitä tarvitseville lapsille, nuorille ja perheille.

Muutosohjelmalla vastataan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointitarpeisiin kustannusvaikuttavasti julkisen talouden haasteet huomioiden. Muutosohjelman toteuttamiseen 2016–2018 on varattu 40 miljoonaa euroa, josta pääosa käytetään alueellisen muutostyön tukemiseen.

Asiasanat

lapset, nuoret, perheet, toimintakulttuuri, palvelut, integraatio

Sosiaali- ja terveysministeriön
raportteja ja muistioita 2016: 29

Muut tiedot
www.stm.fi

ISSN-L 2242-0037
ISSN 2242-0037 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-3813-7
URN:ISBN:978-952-00-3813-7
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3813-7>

Kokonaissivumäärä
25

Kieli
suomi

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Datum
Social- och hälsovårdsministeriet	15.4.2016
Författare	Uppdragsgivare
Maria Kaisa Aula, Virva Juurikkala, Hanne Kalmari, Päivi Kaukonen, Marjo Lavikainen, Marjaana Pelkonen	Social- och hälsovårdsministeriet
	Projektnummer och datum för tillsättandet av organet
	STM073:00/2015, 12.11.2015

Rapportens titel

Programmet för utveckling av barn- och familjetjänsterna

Referat

■ Programmet för utveckling av barn- och familjetjänsterna (LAPE) är ett av regeringens spetsprojekt. Tjänsterna för barn, unga och familjer reformeras till en klientorienterad, integrerad helhet av tjänster i den verksamhetsmiljö som bildas av landskapen och framtidens kommuner. Inom ramen för utvecklingsprogrammet förflyttas tyngdpunkten i servicen mot förebyggande tjänster som är gemensamma för alla och stöd och vård som ges i ett tidigt skede.

Utvecklingsprogrammet stärker en verksamhetskultur som baserar sig på kunskap och barnets rättigheter i beslutsfattandet och tjänsterna genom att det införs en bedömning av konsekvenserna för barn samt verktyg för budgetering som utgår från barnen och verktyg för uppföljning av barns, ungas och familjers välfärd och tjänsterna för dem.

Utgångspunkter för reformen är barnets rättigheter, en mångfald av familjereformer, barn- och familjeorientering samt stärkande av de egna resurserna. Barns, ungas och föräldrars deltagande och erfarenhetsexpertis knyts nära samman med planeringen och verkställigheten av reformen.

Utvecklingsprogrammet betonar att det bör bildas ett nätverk av lågröskeltjänster enligt en verksamhetsmodell med familjecentrum, att det bör ske en klientorienterad integrering av tjänster på specialiserad nivå samt att det bör säkerställas att de tjänster som förutsätter den mest krävande specialkompetensen tillhandahålls de barn, unga och familjer som behöver dem.

Genom utvecklingsprogrammet tillgodoses barns, ungas och familjers välfärdsbehov på ett kostnadseffektivt sätt med hänsyn till utmaningarna i fråga om de offentliga finanserna. För genomförandet av utvecklingsprogrammet har det för perioden 2016–2018 reserverats 40 miljoner euro, varav den största delen används för att stödja det regionala reformarbetet.

Nyckelord

barn, unga, familjer, verksamhetskultur, tjänster, integrering

Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2016: 29

Övriga uppgifter

www.stm.fi/svenska

ISSN-L 2242-0037

ISSN 2242-0037 (online)

ISBN 978-952-00-3813-7

URN:ISBN:978-952-00-3813-7

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3813-7>

Sidoantal

25

Språk

finska

SOCIAL- OCH
HÄLSOVÅRDSMINISTERIET

SISÄLLYS

1	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman lähtökohdat.....	5
1.1	Hallitusohjelma 2015 ja Hallituksen toimintasuunnitelma 2015	5
1.2	LAPE uudistaa palvelut tulevaisuuden kunnan – maakunnan ympäristöön.....	6
1.3	Sirpaleisesta kehittämisestä kokonaisvaltaiseen uudistukseen ja pysyvään muutokseen.....	7
1.4	Lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen ja kokemusasiatuntemus huomioon... 8	
1.5	Kehittämistyö perustuu kumppanuuteen ja verkostojohtamiseen.....	8
2	Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja palveluiden nykytila	9
2.1	Monilla asiat ovat hyvin, mutta hyvinvointi eriarvoistuu	9
2.2	Palveluiden hajanaisuus ja asiakkaiden kohtaamisen haasteet haittaavat vaikuttavuutta.....	10
3	LAPE-muutosohjelman odotetut tulokset 2019–2025.....	12
3.1	Tavoitellut muutokset päätöksenteossa ja palvelujärjestelmässä vuoteen 2019 mennessä	12
3.2	Odotetut muutokset lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnissa vuoteen 2025 mennessä	12
4	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa ohjaavat periaatteet.....	14
4.1	Lapsen oikeudet ja lapsen etu.....	14
4.2	Lasten, nuorten ja perheiden omien voimavarojen vahvistaminen	15
4.3	Lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys.....	15
4.4	Perheiden monimuotoisuus.....	16
5	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteet ja toimenpiteet - miten teemme muutosta?	17
5.1	Muutoskokonaisuus I: Lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvistava toimintakulttuuri.....	17
5.2	Muutoskokonaisuus II: Lapsi- ja perhelähtöiset palvelut.....	18
5.2.1	Matalan kynnyksen palvelujen verkostoiminen	19
5.2.2	Lastensuojelun ja muiden erityistason palveluiden uudistaminen asiakkaiden tarpeiden mukaisesti	21
5.2.3	Vaativien palveluiden kokonaisuus (osaamis- ja tukikeskukset)	22
6	Muutosohjelman etenemisen vaiheet	24
7	Muutosohjelman organisointi	25

1 LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAN LÄHTÖKOHDAT

Juha Sipilän hallituksen ohjelman yhtenä strategisena tavoitteena on terveys ja hyvinvointi. Kymmenen vuoden tavoitteena on, että suomalaiset voivat paremmin ja kokevat pärjäävänsä erilaisissa elämäntilanteissa. Jokainen ihminen kokee voivansa vaikuttaa, tehdä valintoja ja ottaa vastuuta.

Hallituskauden tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja omien voimavarojen vahvistuminen. Strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi hallitus on käynnistänyt 26 hallitusohjelman kärkihanketta. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma on yksi näistä kärkihankkeista.

Kärkihankkeen toteuttamiseen on käytettävissä yhteensä 40 miljoonaa euroa vuosina 2016–2018. Uudistuksella voidaan lisätä palvelujen oikea-aikaisuutta ja vaikuttavuutta sekä saada aikaan huomattavia kustannussäästöjä. Uudistuksella vähennetään korjaavien palvelujen, kuten huostaanottojen ja laitoshoidon tarvetta.

1.1 HALLITUSOHJELMA 2015 JA HALLITUKSEN TOIMINTASUUNNITELMA 2015

- Palvelut järjestetään lapsi- ja perhelähtöisesti hallintorajat ylittäen. Muutosohjelmalla vahvistetaan vanhemmuutta ja matalan kynnyksen palveluita. Lähtökohtana on lapsen etu ja perheiden monimuotoisuus.
- Myös koulua ja varhaiskasvatusta kehitetään tukemaan lapsen hyvinvointia. Lisätään velvoitteita puuttua kiusaamiseen.
- Kohdennetaan määrärahoja lapsiperheiden kotipalvelun saatavuuden turvaamiseksi.
- Vahvistetaan eropalveluita. Turvataan erotilanteissa lapsen etu sekä oikeus sekä isään että äitiin.
- Uudistetaan tietosuojalainsäädäntö moniammatillisen yhteistyön lisäämiseksi. Uudistetaan lastensuojelua paremmin asiakkaiden tarpeisiin keskittyväksi ja vähennetään byrokratiaa.
- Lapsi- ja perhepolitiikkaa sekä palveluita johdetaan hallintorajat ylittäen. Otetaan käyttöön lapsi- ja perhevaikutusten arviointi. Jatketaan väestölähtöisen budjetoinnin ja lasten hyvinvoinnin seurannan kehitystyötä.
- Viedään käytäntöön perheystävällisten työpaikkojen toimintamalleja.

- Lapsi- ja perhepalveluiden nykyään hajanainen palvelujärjestelmä uudistetaan. Kaikki lasten, nuorten ja perheiden palvelut sovitetaan yhteen integroiduksi lapsi- ja perhelähtöiseksi palvelujen kokonaisuudeksi.
- Muutoksella vahvistetaan peruspalveluja ja siirretään painopistettä ehkäiseviin sekä varhaisen tuen ja hoidon palveluihin. Lapsen etu ja vanhemmuuden tuki ovat muutoksessa ensisijaisia.
- Muutosohjelman tuloksena lapset, nuoret ja perheet voivat paremmin, heidän voimavaransa ovat vahvistuneet ja he kokevat pystyvänsä vaikuttamaan omaan hyvinvointiinsa ja palveluihinsa.
- Kyseessä on laaja, monia hallinnonaloja ja palveluja koskeva muutos, joka edellyttää vahvaa kansallista ohjausta ja muutosvaiheen rahallista panostusta.
- Lasten, nuorten ja lapsiperheiden näkökulmasta keskeisiä yhteen sovitettavia toimintoja ovat muun muassa sosiaali- ja terveyspalvelut (STM); kasvatusta, opetusta ja kulttuuripalvelut, nuorisotyö (OKM); maahanmuutto-, turvapaikanhakija- ja pakolaisasiat, väkivalta- ja hyväksikäyttöasiat (SM); nuorten työllisyyteen ja työpaikkojen perheystävällisyyteen liittyvät asiat, maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvät asiat (TEM), varusmiespalveluun liittyvät asiat (PLM); erotilanteiden huoltajuuskysymykset ja rikoksiin syyllistyneiden nuorten palvelut (OM) sekä näillä aloilla toimivien järjestöjen ja seurakuntien toiminta.

1.2 LAPE UUDISTAA PALVELUT TULEVAISUUDEN KUNNAN – MAAKUNNAN YMPÄRISTÖÖN

LAPE-muutosohjelma valmistellaan vuorovaikutuksessa hallituksen seuraavien kärkihankkeiden ja uudistuksien kanssa:

- Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus (STM)
- Tulevaisuuden kunta (VM)
- Sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakaslähtöisyys (STM)
- Palveluiden digitalisaatio (VM, STM)
- Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen (STM)
- Nuorisotakuuta yhteisötakuun suuntaan (OKM)
- Taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurin saavutettavuuden parantaminen (OKM)
- Uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit peruskouluihin: lisää liikuntaa koulupäivään (OKM)
- Otetaan käyttöön kokeilukulttuuri (VM, VNK)
- Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa (STM)

Sote- ja mahdollisesti myös muiden palveluiden siirtyminen maakuntien vastuulle ja siitä seuraava kunnan tehtävien muuttuminen luovat lasten, nuorten ja perheiden palveluille uuden toimintaympäristön. Hankkeen toteutuksessa keskeistä on huomioida lasten ja nuorten hyvinvoinnin edellyttämä palvelujen ja toimintojen yhteensovittaminen muodostuvien maakuntien ja kuntien välillä. Merkittävää on muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen ja kuntien järjestämien opetus- ja kulttuuritoimen tehtävien toimiva keskinäinen yhteys. Tulevaisuuden toimintamallien uudistamisessa huomioitava asia on myös nopeasti muuttunut turvapaikanhakijatilanne. Erityisesti ilman huoltajaa maahan tulleiden lasten ja nuorten määrän voimakas kasvu edellyttää uudenlaisia osallisuutta ja hyvinvointia tukevia ratkaisuja ja toimintatapoja, jotta lasten turvallinen kasvuympäristö ja kotoutumisen edellytykset voidaan turvata.

Muutosohjelmassa kehitetään lapsi-, nuoriso- ja perhelähtöiset palvelut sekä niiden edellyttämä ohjaus tähän uuteen toimintaympäristöön yhteistyössä kuntien ja maakuntien kanssa hyödyntäen uudistustyössä saatavia kokemuksia.

1.3 SIRPALEISESTA KEHITTÄMISESTÄ KOKONAISVALTAISEEN UUDISTUKSEEN JA PYSYVÄÄN MUUTOKSEEN

Lasten, nuorten ja perheiden palveluissa on tehty viime vuosien aikana paljon kehitystyötä, hankkeita ja erilaisia selvityksiä, esimerkiksi Toimiva lastensuojelu (STM 2014), 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat (OM 2013), Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoilta vuosilta 2003–2012 (SM/THL 2012), LaskeTut-lastensuojelun kehitystyö THL:ssä ja VM:n kuntakokeilut. Osana Kansallista sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämissuunnitelmaa on Lasten KASTE -ohjelmassa vuosina 2008–2015 kehitetty yhdessä satojen kuntien ja useiden järjestöjen kanssa perhekeskustoimintaa, oppilas- ja opiskelijahuoltoa sekä lastensuojelua.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla on toteutettu useita pysyviä ja toimiviksi arvioituja integraatiota edistäviä lainsäädäntöuudistuksia viimeisten hallituskausien aikana, joissa tavoitteena on ollut siirtää painopistettä ennaltaehkäiseviin toimiin ja tätä tukevan toimintakulttuurin edistämiseen (kolmiportaisen tuen malli esi- ja perusopetuksessa, oppilas ja opiskelijahuoltolaki, oppilaiden osallisuuden vahvistaminen, opetuksen ja sairaanhoidon ammattilaisten yhteistyövelvoitteet). Lisäksi eri koulumuotojen opetussuunnitelmat sekä ammatillisen peruskoulutuksen tutkintojen perusteet on uudistettu. Myös varhaiskasvatuksessa on toteutettu uudistuksia, mm. varhaiskasvatuslaissa määritellyt tavoitteet on uusittu ja lasten ja vanhempien osallisuutta on vahvistettu. Opetushallitus laatii uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jotka velvoittavina otetaan käyttöön 1.8.2017 lähtien. Myös muissa ministeriöissä on toteutettu hankkeen tavoitteiden suuntaisia uudistuksia, esimerkiksi nuorten ohjaamotoiminta yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön kesken. Sosiaali- ja terveysministeriön osalta voidaan mainita uusi sosiaalihuoltolaki ja siihen liittyneet muutokset muussa lainsäädännössä.

Tehty työ luo hyvää pohjaa kärkihankkeelle. Myös monet kunnat ja alueet ovat tehneet lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehitystyötä hyvin tuloksin, esimerkiksi Imatra, Raisio, Nurmijärvi, Rovaniemi, Salo, Tampere, Oulun seutu, Hämeenlinna, Jyväskylä, EkSote, SiunSote. Lastensuojelun tarvetta on saatu vähennettyä panostamalla etenkin matalan kynnyksen perhetyöhön ja vanhemmuuden tukeen. Hallintoa on kehitetty mm. elämäntapa- ja perustarpeiksi. Kehitystyö on ollut osin paikallista, mutta myös alueellista kehittämistyötä on tehty.

Kärkihankkeen lähtökohtana on ottaa tähänastinen työ huomioon, mutta tehdä pysyvä muutosta kokonaisvaltaisesti ja pitkäjänteisesti koko palvelukokonaisuuteen niin paikallisesti, alueellisesti kuin valtakunnallisestikin. Työssä huomioidaan jo olemassa oleva muutosohjelman tavoitteiden mukainen toiminta ja palvelumuodot. Ensisijaisesti kyse on nykyisten palvelumuotojen ja toimintojen paremmasta yhteensovittamisesta ja ohjauksen vahvistamisesta hallinto- ja aluerajat ylittävästi.

Suunnittelussa otetaan huomioon kansainväliset kokemukset vastaavasta kokonaisvaltaisesta lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehitystyöstä (esim. Pohjoismaat, Skotlanti, Englanti, Hollanti, Australia). Kehittämistyössä on tarpeen huomioida laaja lapsi- ja perhepolitiikka, joka kattaa erilaiset tulonsiirrot, vanhempain ja perhevapaat sekä perheoikeutta säätelevä keskeinen lainsäädäntö.

Lainsäädännössä ja palveluissa on tällä hetkellä monia erilaisia ikärajoja, jotka eivät saa muodostua asiakaslähtöisten palvelujen kehittämisen tai yhdenvertaisen saatavuuden esteeksi. Muutosohjelmassa pääpaino on alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä hyvinvoinnin edistämässä ja palvelujen kehittämisessä. Muutosohjelma ulottuu kuitenkin joustavasti yli 18-vuotiaiden nuorten ja heidän perheidensä palveluihin siltä osin kuin on kyse palvelujen eheydestä, jatkuvuudesta ja nykyisten palvelujen puutteellisuudesta. Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistuksessa toteutettava täydellinen integraatio tuo lasten, nuorten ja perheiden palveluihin muutoksia, joilla parannetaan palvelujen asiakaslähtöisyyttä, yhdenvertaisuutta

ta ja kattavuutta. Tämän vuoksi muutosohjelmassa pitää huomioida nuorten ja heidän perheidensä palvelujen kehittäminen laajempuna kokonaisuutena. Käytännössä muutosohjelman yläikärajaksi voidaan asettaa 23–25 vuotta. Nuorten palvelujen osuus muutosohjelmassa pitää määrittellä muu meneillään oleva kehittämistyö huomioiden ja ikäraajakysymystä voidaan siinä yhteydessä tarkentaa.

1.4 LASTEN, NUORTEN JA VANHEMPIEN OSALLISTUMINEN JA KOKEMUSASIAINTUNTEMUS HUOMIOON

LAPE-kärkihankkeessa tärkeänä lähtökohtana on kaikissa palveluissa vahvistaa lasten ja nuorten sekä heidän vanhempinsa osallistumista sekä kokemusasiantuntemuksen huomioimista.

Tämä otetaan huomioon sekä hankkeen kehittämistyön aikana valtakunnallisesti ja paikallisesti että hankkeen myötä vakiinnutettavissa toimintamuodoissa ja johtamisessa. Kärkihanke on mukana hallituksen avoimen hallinnon toimintasuunnitelman (2015–2017) toteuttamisessa tältä osin. Sen mukaisesti edistetään lasten ja nuorten mukaan ottamista päätösten valmisteluun, yhteiskunnan palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen, toteutukseen ja arviointiin.

Lasten, nuorten ja heidän vanhempinsa osallistumisesta hankkeen toteutukseen tehdään erillinen suunnitelma. Suunnitelmassa huomioidaan 1) kumppanuus lasten ja nuorten kokemusasiantuntija- ja vaikuttajaryhmien sekä oppilaitosten kanssa, 2) lapsi- ja nuorisotutkimuksen, kyselyiden sekä muun kehitystyön tuottama tähänastinen tieto lasten ja nuorten palvelukokemuksista sekä 3) tietopohjan ja tiedontuotannon kohentaminen niin, että lasten ja nuorten sekä vanhempien/perheiden palvelukokemuksista tuotetaan tietoa ja tiedontuotantoa kehitetään säännönmukaiseksi. Erityisesti huomioidaan erilaisten lasten ja nuorten yhdenvertaiset osallistumisen mahdollisuudet.

1.5 KEHITTÄMISTYÖ PERUSTUU KUMPPANUUTEEN JA VERKOSTOJOHTAMISEEN

Kärkihankkeen tärkeänä lähtökohtana on kumppanuus valtion ja kuntien, seurakuntien, Kelan järjestöjen ja muiden yksityisten palvelutuottajien kesken. Kärkihanke toteutetaan yhteistyössä kaikkien lasten ja nuorten hyvinvoinnista vastaavien ministeriöiden kesken. Monialaiset palvelut edellyttävät verkostojohtamista, palveluekosysteemistä ajattelua sekä palvelumuotoilun osaamista.

Kärkihankkeessa (ja hankkeen kuntakokeiluissa) huomioidaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa muodostuvien maakuntien ja kuntien palveluiden yhteen sovittaminen ja koordinointi siten, että palvelut muodostavat asiakaslähtöisen kokonaisuuden.

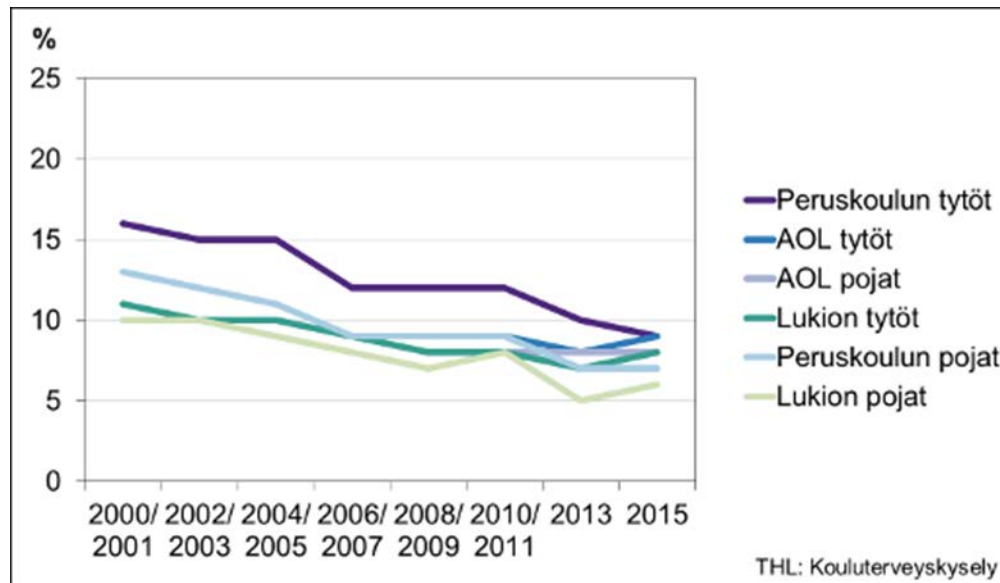
2 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN HYVINVOINNIN JA PALVELUIDEN NYKYTILA

2.1 MONILLA ASIAT OVAT HYVIN, MUTTA HYVINVOINTI ERIARVOISTUU

Kansainvälisesti vertaillen suomalaiset lapset voivat keskimäärin hyvin, mutta lasten hyvinvointi eriarvoistuu ja erilaistuu. Yhdeksän lasta kymmenestä on tyytyväinen elämäänsä, heillä on ystäviä ja harrastuksia ja he pystyvät keskustelemaan vanhempiensa kanssa asioistaan ja he kokevat vanhempien tukevan koulunkäyntiään. Monessa asiassa suunta on ollut hyvä. Väkivallan käyttö kotikasvatuksessa on vähentynyt ja lasten kasvuympäristö on aiempaa turvallisempi. Koulun osallistumiskulttuuri ja työilmapiiri ovat kohentuneet ja koulusta pitäviä yläkoululaisia on enemmän kuin aikaisemmin. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014, Kouluterveyskysely)

Pienellä osalla lapsia ongelmat kuitenkin kärjistyvät. Sadan yläkouluikäisen nuoren joukossa kahdeksan ei pysty juuri koskaan keskustelemaan vanhempiensa kanssa asioistaan, neljä näkee vanhempansa humalassa viikoittain ja kolme on joutunut fyysisen kuritusväkivallan kohteeksi elämänsä aikana. Kahdeksan asuu pienituloisessa perheessä. Sadan yläkouluikäisen joukossa 11 lukee heikosti, seitsemän joutuu viikoittain kiusatuksi koulussa, kahdeksalla ei ole läheistä ystävää ja 11 on tyytymätön elämäänsä. (Kouluterveyskysely, Lapsiuhritutkimus)

Eriytyneet haasteet ovat mielenterveysongelmat. Mielenterveysongelmien taustalla on usein ihmissuhteisiin ja niiden jatkuvuuteen liittyviä pulmia, yksinäisyyttä, nähyksi ja kuulluksi tulemisen vajeita, pitkäaikaista kiusaamista esimerkiksi erilaisuuden takia sekä vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmia, perheväkivaltaa ja vaikeita huoltajuuskiistoja. Alle 18-vuotiaiden kuolemansyynä itsemurha on Suomessa edelleen OECD-maiden yleisimpiä.

Kuvio 1: %-osuus tytöistä ja pojista, jotka kertovat keskusteluvaikeuksista vanhempien kanssa (Kouluterveyskysely/THL)

Tuoretta tietoa perheiden ongelmatilanteista on saatu THL:n LaskeTut-hankkeesta, jossa selvitettiin lastensuojelussa lapsen sijoituksen taustalla esiintyviä tekijöitä. Eniten esiintyvinä tekijöinä sijoituksen taustalla näyttäytyivät vanhemman uupumus ja jaksamattomuus (58 %). Esille nousivat lisäksi kasvatustyylin sopimattomuus lapsen tarpeisiin nähden (50 %) sekä perheen sisäiset tai uusperheiden väliset vuorovaikutusongelmat ja ristiriidat (50 %). Lähes joka toisen (48 %) lapsen perheessä esiintyi sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan vanhemman toiminnan ohjaamisen vaikeutta (46 %). Myös vanhemman mielenterveysongelma (33 %) sekä vanhemman alkoholin käyttö (26 %) tulivat esille. Kolmasosa lapsista oli eroperheestä ja useiden lasten perheissä oli tapahtunut joitakin muutoksia edellisen 12 kuukauden aikana. Pienten lasten (0-6 vuotta) äideistä joka neljäs oli eläkkeellä tai pitkäaikaissairas. Lapsista, joiden kohdalla oli tarvittu tai harkittu sijoitusta, 70 prosenttia ei ollut saanut jotain tarvitsemaansa palvelua. Palvelua ei joko ollut lainkaan tai sitä ei ollut riittävästi tarjolla.

2.2 PALVELUIDEN HAJANAISUUS JA ASIAKKAIDEN KOHTAAMISEN HAASTEET HAITTAAVAT VAIKUTTAVUUTTA

Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden ongelmia on kartoitettu aiemmissä selvityksissä ja kehityshankkeissa. Näiden mukaan lasten, nuorten ja perheiden palveluiden hajanaisuus heikentää niiden vaikuttavuutta, lisää erityispalveluiden käyttöä eikä tarjoa lapsille ja perheille heidän tarvitsemaansa tukea ajoissa. Tieto eri ammattilaisten ja viranomaisten välillä ei kulje sujuvasti. Puutteita on lapsen ja nuoren mielipiteiden selvittämisessä, kuulemisessa ja kohtaamisessa. Suurimmat ongelmat ilmenevät tilanteissa, joissa lapsi, nuori tai perhe tarvitsee useita eri palveluita. Huostaanottojen taustalla on paitsi lasten, nuorten ja perheiden vaikeita tilanteita, myös palvelujärjestelmän kyvyttömyyttä auttaa (THL/LaskeTut/HuosTa).

Palveluissa on johtamisen kohtaamisen ja yhteensovittamisen haasteita

Palvelut ovat hajautuneet monelle sektorille ja moneen toimipisteeseen. Palvelut on järjestetty pääosin hallintokunta- ja organisaatiolähtöisesti. Asiakastiedot ovat hajautuneet lukuisiin asiakirjoihin ja rekistereihin.

Vammaisuus on puolestaan usein koko elämän kestävää tai hyvin pitkäaikaista. Vammaisen lapsen tai vammaisen vanhemman tilanne vaikuttaa koko perheeseen. Mikäli vammaiset ja pitkäaikaissairaat lapset tai vanhemmat eivät saa riittävää tukea ja apua, vammaisten henkilöiden yhdenvertainen osallisuus ja osallistuminen yhteiskunnassa eivät toteudu. Syrjäytyminen voi alkaa jo hyvin nuorena esimerkiksi koulunkäynnin estyessä riittämättömien tukitoimien puuttuessa. Myös vanhempien uupuminen voi lisätä vammaisten lasten sijoituksia kodin ulkopuolelle. Vammaisten lasten vanhemmilla on moninkertainen riski erota verrattuna vammaattomien lasten vanhempiin.

Esille tulleissa ongelmissa on tiivistetysti kyse:

- 1) palvelurakenteen ja toimintakulttuurin ongelmista sekä johtamisen ja koordinaation vajeista (palveluiden pirstaleisuus ja saatavuus, hallinnonalojen rajat, organisaatioiden joustamattomuus, eri ammattilaisten erilaiset työskulttuurit, tiedonkulku) ja
- 2) lasten, nuorten ja perheiden sekä ammattilaisten välisen kohtaamisen puutteista (vuorovaikutuksen vajeet, ammattilaisten osaamisen haasteet, erilaisten perheiden avuntarpeisiin vastaamattomuus, avun ja tuen hakemisen ja saamisen vaikeudet).

Lopputuloksena palvelut, toiminta ja asiakkaiden tarpeet eivät kohtaa. Ilman muutosta palvelut eivät pysty vastaamaan merkittäviin terveys- ja hyvinvointihaasteisiin kuten lasten ja nuorten eriarvoistumiseen, mielenterveysongelmien vaikeutumiseen, lastensuojelutarpeen kasvuun ja huoltajuuskiistojen lisääntymiseen.

3 LAPE-MUUTOSOHJELMAN ODOTETUT TULOKSET 2019–2025

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman odotettuja tuloksia määritellään sekä palvelujärjestelmän ja sen kustannusten että lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta.

3.1 TAVOITELLUT MUUTOKSET PÄÄTÖKSENTEOSSA JA PALVELUJÄRJESTELMÄSSÄ VUOTEEN 2019 MENNESSÄ

- Kunnat, maakunnat ja valtion viranomaiset ovat saaneet välineet tietoon ja lapsen oikeuksiin perustuvaan päätöksentekoon ja toimintakulttuurin edistämiseen
- Maakunnassa ja sen alueella sijaitsevilla kunnissa kaikki lasten, nuorten ja perheiden palvelut on sovitettu yhteen lapsi- ja perhelähtöiseksi palvelujen kokonaisuudeksi. Muutostyö on käynnistynyt kunnissa ja maakunnissa.
- Kansallinen ohjaus, lainsäädäntö ja johtaminen on uudistettu tukemaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöistä muutosta eri ministeriöiden yhteistyönä.
- Oikea-aikainen palveluiden saatavuus on parantunut, kun tuen painopiste on siirtynyt korjaavista palveluista kaikille yhteisiin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä varhaiseen tukeen ja hoitoon. Painopisteen siirtämisellä on saatu aikaan kustannussäästöjä.
- Lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien ammattihenkilöiden osaamista ja työvälineitä on uudistettu muutosta tukeviksi.
- Maakunta- ja kuntatasolla on toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt järjestöjen ja seurakuntien kanssa tehtävälle yhteistyölle ja näiden lapsille, nuorille ja perheille tuottamat tukimuodot ovat osa palvelukokonaisuutta. On pystytty vastaamaan kustannusvaikuttavasti lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointitarpeisiin niukkenevien julkisten määrärahojen puitteissa.

Kustannusten vähenemisen indikaattoreina ovat seuraavat:

1. Lasten, nuorten ja heidän perheidensä korjaavien palvelujen kustannusten kasvu on pysäytetty kokeilukunnissa ja alueilla vuoden 2019 tilinpäätöksessä
2. Lasten, nuorten ja heidän perheidensä korjaavien palvelujen kustannukset ovat laskeneet vuoteen 2025 mennessä valtakunnallisesti yli 10 % vuoden 2014 tasosta

3.2 ODOTETUT MUUTOKSET LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN HYVINVOINNISSA VUOTEEN 2025 MENNESSÄ

- Lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuus on lisääntynyt, eriarvoisuus vähentynyt sekä erilaisuus ja monimuotoisuus on opittu ottamaan huomioon.
- Lasten, nuorten ja perheiden omat voimavarat, elämänhallinta, autetuksi tuleminen sekä osallisuuden ja kohdatuksi tuleminen kokemukset ovat vahvistuneet.

Tuloksia mitataan seuraavilla indikaattoreilla:

1. Lasten/nuorten ja vanhempien välinen vuorovaikutus on parantunut
2. Lasten ja nuorten yksinäisyys on vähentynyt
3. Jokaisella lapsella on vähintään yksi turvallinen ja pysyvä aikuissuhde
4. Kiusaaminen (varhaiskasvatuksessa ja koulussa) on vähentynyt
5. Jokaisella lapsella/nuorella on harrastus
6. Koulutuksen keskeytyminen on vähentynyt (sekä perusopetuksessa että toisen asteen koulutuksessa)
7. Lasten ja nuorten kiinnittyminen kouluun on vahvistunut
8. Lasten ja nuorten kokema väkivalta on vähentynyt
9. Ehdollisen tuomion saaneiden, valvonnassa olevien nuorten määrä on vähentynyt.
10. Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
11. Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
12. Lasten, nuorten ja vanhempien kokemus osallisuudesta palveluissa (varhaiskasvatus, koulu, lastensuojelu, terveys- ja kuntoutuspalvelut jne.) on parantunut
13. Perheystävällisten toimintamuotojen käyttö työpaikoilla on lisääntynyt ja vanhempien kokemus työkuormitus on vähentynyt
14. Lasten, nuorten ja perheiden kokemus palvelujärjestelmän toimivuudesta on parantunut.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurannan kehittämisessä otetaan huomioon näiden indikaattorien ja etenkin lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden edellyttämä tiedontarve. Tiedontuotantoa lisätään erityisesti alle kouluikäisten ja alakouluikäisten lasten sekä erilaisiin vähemmistöryhmiin (kuten maahanmuuttajataustaiset lapset, vammaiset lapset, sijoitetut lapset) kuuluvien lasten hyvinvoinnin ja elinolojen osalta.

4 LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAA OHJAAVAT PERIAATTEET

Hallitusohjelmaan perustuen LAPE- kärkihanketta ohjaavat seuraavat keskeiset periaatteet.

4.1 LAPSEN OIKEUDET JA LAPSEN ETU

Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa tehdään ihmisoikeusperustaisesti. Ohjelma on osa lapsen oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen (lapsen oikeuksien sopimus) täytäntöönpanoa Suomessa.

Lapsen oikeuksien sopimus tarjoaa kattavan normatiivisen perustan lasten ja nuorten (alle 18-vuotiaiden) hyvinvoinnin seurantaan, sen kokonaisvaltaiseen edistämiseen ja turvaamiseen. Lapsen oikeuksien sopimus sisältää lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kehityksen varmistamiseen liittyvät oikeudet. Sopimuksen läpileikkaavat yleisperiaatteet ovat syrjimättömyys (2 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (3 artikla), lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla) ja lapsen näkemysten kunnioittaminen eli lapsen oikeus osallistua ja vaikuttaa (12 artikla). Sopimuksessa tarkoitettua kehittymistä on tulkittu laajassa merkityksessä käsittäen lapsen ja nuoren fyysisen, psyykkisen, henkisen, moraalisen, psykologisen ja sosiaalisen kehityksen. Sopimuksen mukaan vanhemmilla, huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä lapsen edun mukaisesti. Sopimus velvoittaa julkista valtaa antamaan vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan tätä tehtäväänsä.

Lapsen oikeuksien käytäntöön soveltamisen kannalta olennaista on ottaa palveluiden kehittämisessä ja päätöksenteossa huomioon erilaiset lapset ja edistää heidän yhdenvertaisuuttaan ja tasa-arvoa (etninen ja kulttuurinen tausta, uskonto, sukupuoli, vammaisuus, sairaus, vanhempien tilanne).

Lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus, joka sitoo sen sopimuspuolia. Sopimus on tullut Suomessa voimaan vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvoo sopimuksella perustettu lapsen oikeuksien komitea. Lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät ja suositukset Suomen viimeisimmän määräaikaisraportin johdosta otetaan huomioon muutosohjelman toteutuksessa. Komitea voi myös käsitellä yksilövalituksia. Yksilövalituksia koskeva valinnainen pöytäkirja on tullut Suomessa voimaan 2016.

Myös muissa Suomea sitovissa ihmisoikeussopimuksissa määrätään myös lapsille kuuluvista oikeuksista.

Perusoikeudet turvataan perustuslaissa. Perustuslain mukaan mm. lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja julkisen vallan on tuettava perheen mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

4.2 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN OMIEN VOIMAVAROJEN VAHVISTAMINEN

Muutosohjelmassa edistetään ammatillisen auttamisen ja palveluiden toimintatapaa, jossa tunnustetaan yksilöiden erilaisuus sekä lasten, nuorten ja vanhempien omaehtoinen toimijuus ja yhteisöjen merkitys. Ammatillisen auttamisen painopistettä siirretään hyvinvointia edistävään, ennalta ehkäisevään, yksilöitä ja yhteisöjä vahvistavaan suuntaan.

Palveluja kehitetään tietoisesti vahvistamaan lapsen ja nuoren kehitystä ja hyvinvointia suojaavia tekijöitä. Niihin kuuluvat muun muassa lapsen ja vanhemman hyvä vuorovaikutus, lapsen tarpeet huomioon ottava huolehtiva kasvatuskulttuuri, hyvät tunne- ja vuorovaikutustaidot sekä lapsen, nuoren ja perheen vahvuuksien tunnistaminen ja niiden tukeminen.

Voimavaroja vahvistavassa toimintatavassa korostuvat dialogisuus ja vuorovaikutus, lähiyhteisön ja asuinalueen näkökulma, koko ikäluokalle suunnatun tuen vahvistaminen, lasten, nuorten ja vanhempien hyvän vuorovaikutuksen ja perheen yhtenäisyyden edistäminen sekä yksilölliset tarpeet ja perheen monimuotoisuuden huomioiva tuki. Perustan tälle luovat ymmärrettävän tiedon saaminen palveluista ja niiden kokonaisuudesta.

Lasten ja nuorten kannalta omat vanhemmat tai huoltajat ja perhe ovat tärkein lähiyhteisö. Vanhemmuutta tuetaan aikaisessa vaiheessa luomalla lasten, nuorten ja vanhempien tiedossa oleva, saavutettava, oikein kohdennettu ja oikea-aikaisen tuen malli neuvolasta ja varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutuksen päätökseen asti.

4.3 LAPSI-, NUORI- JA PERHELÄHTÖISYYS

Lapsilähtöisissä palveluissa aikuinen arvostaa lapsen ja nuoren omaa toimijuutta ja lapsen kokemusta ja tietoa. Aikuinen osaa käyttää myös vaihtoehtoisia kommunikaatiomuotoja niin, että eri tavoin viestivät lapset ja nuoret tulevat kuulluiksi. Mahdollisuus käyttää omaa kieltään, esimerkiksi viittomakieltä tai muuta kuin suomea tai ruotsia, vahvistaa lapsen kuulluksi tuleamista. Myös eri tavalla toimintarajoitteisten lasten ja nuorten ääntä kuunnellaan käyttäen tarvittaessa erilaisia mukautettuja menetelmiä.

Aikuinen tietää lapsen ja nuoren kehityksen eri vaiheista ja osaa iloita ja tukea lasta ja nuorta hänen kehitysvaiheensa mukaisesti. Aikuinen kantaa vastuunsa kasvatuksesta, hoidosta ja huolenpidosta, mutta pyrkii oppivaan vuorovaikutukseen lapsen ja nuoren kanssa.

Palveluissa vaalitaan aikuisten, lasten ja nuorten kontaktien jatkuvuutta sekä lapsen ja nuoren etua vahvistavia, jatkuvia ja kiintymyssuhdetta tukevia vuorovaikutussuhteita myös perheessä. Lapsen ja vanhempien etua koskeviin jännitteisiin on ratkaisut haettava lapsen edun ensisijaisuudesta.

Lapsen tueksi on autettava myös vanhempia. Toisaalta myös vanhempien – isien ja äitien palveluissa on huomioitava lapset ja kasvatusvastuu. Lasta ja nuorta ei eroteta perheestä muutoin kuin silloin, jos se on hänen etunsa mukaista.

Lasta tuetaan lähtökohtaisesti hänen omassa kasvuympäristössään. Huomioidaan kaikkien perheenjäsenten, vanhempien ja sisarusten sekä isovanhempien ja muiden läheisten mukanaolo. Palveluissa lisätään koko perhettä tukevia ja kuntouttavia sekä vuorovaikutussuhteita vahvistavia toimintamalleja. Myös varhaiskasvatuksessa, koulussa ja nuorisotyössä huomioidaan perheen merkitys.

Lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä eri alojen ammattilaisilla on tärkeä olla yhteinen näkemys lapsen ja nuoren hyvän kasvun tarpeista. Ammattilaisten ja vanhempien kesken tarvitaan vuoropuhelua ja sen tuloksena yhteistä näkemystä kasvatuskumppanuudesta.

Lapsi- ja perhelähtöisyys edellyttää hyvin toimivien palvelujen kokonaisuuksia ja palvelujen sektorirajat ylittävää yhteensovittamista.

4.4 PERHEIDEN MONIMUOTOISUUS

Muutosohjelma tunnistaa perheiden monimuotoisuuden, joka tarkoittaa

- erilaisia perhemuotoja: kahden huoltajan perheet, yksinhuoltajaperheet, uusperheet, yhteishuoltajaperheet, sateenkaariperheet
- monikulttuuriset perheet ja maahanmuuttajaperheet
- romani, saamelais- ja viittomakieliset perheet
- yksin, ilman huoltajaa maahan tulleet alaikäiset
- monilapsiset perheet
- adoptio- ja sijaisperheet
- vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten ja nuorten perheet

Palveluita kehitetään tietoisesti ottamaan huomioon perheiden monimuotoisuus. Samalla kehitetään palveluita sukupuolitietoisesti eli isien ja äitien, poikien ja tyttöjen erilaiset tarpeet sekä sukupuolen moninaisuuden huomioivaksi. Tämä tarkoittaa ammattilaisten osaamista, parempaa tietoa ja ymmärrystä perheiden tarpeista, tiedottamista, uusia käytäntöjä ja verkostoitumista kolmannen sektorin ja järjestöjen kanssa. Huomioidaan etenkin maahanmuuttajien määrän lisääntyminen

5 LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAN TAVOITTEET JA TOIMENPITEET - MITEN TEEMME MUUTOSTA?

5.1 MUUTOSKOKONAISUUS I: LAPSEN OIKEUKSIA JA TIETOPERUSTEISUUTTA VAHVISTAVA TOIMINTAKULTTUURI

Kunnat, maakunnat ja valtion viranomaiset ovat saaneet välineet tietoon ja lapsen oikeuksiin perustuvaan päätöksentekoon ja toimintakulttuurin edistämiseen

- Mallinnetaan ja otetaan käyttöön päätösten lapsivaikutusten arviointi eli väline lapsen edun selvittämiseen päätöksenteon perustaksi. Lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet ovat lapsivaikutusten arvioinnin lähtökohtana.
- Luodaan välineet lapsilähtöiseen budjetointiin eli lapsiin kohdistuvien taloudellisten panostusten jäljittämiseen ja niiden vaikuttavuuden seurantaan.
- Kehitetään välineet eri-ikäisten lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin sekä palvelujen seurantaan tietoon perustuvan päätöksenteon tueksi. Selvitetään tietoaukot, paikataan niitä sekä jatketaan hyvinvointi-indikaattoreiden kehitystyötä. Luodaan raportointijärjestelmä kuntien, maakuntien ja valtion tarpeisiin.
- Levitetään lapsiystävällinen kunta -toimintamallia strategisen suunnittelun tueksi ja kehitetään sitä myös maakuntien sekä valtion viranomaisten tarpeisiin.
- Ministeriöiden välisenä yhteistyönä mallinnetaan ja otetaan käyttöön lapsi- ja perhepolitiikan sekä palveluiden hallinnonalarajat ylittävä verkostojohtaminen. Verkoston johtaminen on osa kaikkien hallinnonalojen yhteistyötä. Ensimmäisessä vaiheessa painopisteenä on sote-integraatio/uusi kunta 2016–2018 -kehitystyö ja toisessa vaiheessa valtioneuvoston taso 2018–2019.
- Määritellään muutosohjelman teoreettinen perusta, selkiytetään yhteisiä arvoja ja määritellään eri ammattikuntia ja hallinnonaloja yhdistävä lapsikäsitys. Toimitaan yhteistyössä lapsi-, nuoriso- ja perhetutkimuksen kanssa.

Lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien ammattihenkilöiden osaamista ja työvälineitä on uudistettu muutosta tukeviksi

- Lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten osaaminen uudistetaan muutosohjelmaa tukeviksi.
- Vahvistetaan täydennyskoulutuksella ammattilaisten osaamista lasten, nuorten ja vanhempien kohtaamiseen.
- Luodaan näyttöön perustuvien varhaisen tuen ja hoidon sekä vanhemmuustaitojen ohjaamisen menetelmien ”työkalupakit” ammattilaisille. Nimetään valtakunnallinen vastuutaho, jonka vastuulla on uusien menetelmien näytön arviointi sekä levittäminen.

Kansallinen ohjaus, lainsäädäntö ja johtaminen on uudistettu tukemaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöistä muutosta eri ministeriöiden yhteistyönä

- Hankkeeseen osallistuvien ministeriöiden yhteistyönä määritellään toimenpiteet myöhemmässä vaiheessa erikseen. Ensivaiheessa keskitytään sote-uudistuksen ja maakunta - kunta –rajapinnan edellyttämiin lainsäädännön ja ohjauksen muutostarpeisiin.
- Perheoikeudelliset tapaukset kansainvälistyvät ja monimutkaistuvat. Ministeriöiden yhteistyönä muutosohjelmassa kehitetään ja yhtenäistetään hallinnonalojen välistä koordinaatiota, ohjausta ja yhtenäisiä toimintamalleja kansainvälisissä perheoikeudellisissa asioissa. Kehittämistyön myötä myös uusia yhteistyömuotoja kansainvälisten perheoikeudellisten asioiden hoitamisessa on mahdollista kokeilla.
- Alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä kasvaa merkittävästi. Erityistä huomiota muutosohjelmassa kiinnitetään yksin, ilman huoltajaa maahan tulleisiin lapsiin ja nuoriin sekä alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja heidän perheidensä palveluiden järjestämisessä. Otetaan huomioon eriaikainen kotoutuminen.

5.2 MUUTOSKOKONAISUUS II: LAPSI- JA PERHELÄHTÖISET PALVELUT

Maakunnassa ja sen alueella sijaitsevilla kunnissa kaikki lasten, nuorten ja perheiden palvelut on sovitettu yhteen lapsi- ja perhelähtöiseksi palvelujen kokonaisuudeksi.

Oikea-aikainen palveluiden saatavuus on parantunut, kun tuen painopiste on siirtynyt korjaavista palveluista kaikille yhteisiin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä varhaiseen tukeen ja hoitoon.

Maakunta ja kuntatasolla on toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt järjestöjen ja seurakuntien kanssa tehtävälle yhteistyölle ja näiden lapsille, nuorille ja perheille tuottamat tukimuodot ovat osa palvelukokonaisuutta.

Muutoksen pääperiaatteet

- Lapsen, nuoren ja perheen kokonaistilanteen huomiointi: lasten ja nuorten huomioiminen aikuisten palveluissa sekä vanhempien huomiointi lasten ja nuorten palveluissa
- Lähtökohtana asiakkaan yksilölliset palvelutarpeet
- Ensisijaisena tuen tuominen lapsen ja nuoren kasvuympäristöön, perheeseen, kotiin, varhaiskasvatukseen ja kouluun sekä työn ja perheen yhteensovituksen huomioiminen vanhemman opiskelu- tai työyhteisössä.
- Palvelujen painopiste korjaavista kaikille yhteisiin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä varhaiseen tukeen ja hoitoon sekä kasvuympäristössä hyvää arkea tukeviin ratkaisuihin
- Erityistä toimintakyvyn tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kuntouttavat palvelut toteutetaan osana arkea monitoimijaisessa yhteistyössä
- Vastuu palveluiden jatkuvuudesta ja monialaisen yhteistyön koordinaatiosta on määritelty lapsen, nuoren ja perheen näkökulmasta selkeästi yhdelle viranomaiselle/ammattilaiselle.
- Lasten, nuorten ja perheiden omaa osallistumista palveluiden suunnitteluun, toteutukseen, kehittämiseen ja arviointiin vahvistetaan sekä yleisesti (esim. kunnassa asiakasraadit) että asiakkaan oman yksilöllisen palvelun suunnitteluun.
- Lasten, nuorten ja perheiden omaa toimijuutta ja keskinäistä tukea vahvistetaan tukemalla vapaaehtoistoimintaa ja sen edellytyksiä.
- Palvelujen ja työkäytäntöjen tulee mahdollistaa myös toimintarajoitteisten henkilöiden mahdollisuus osallistua ja saada palveluja.

Muutostyössä varmistettavia asioita

- Kunta-maakunta-valtio – kokonaisuuden ja rajapintojen toimivuus sekä hyvinvoinnin edistämisen kannusteet kunnan kannalta. Erityisesti huomioidaan tulevat sosiaali- ja terveyspalveluiden ja kuntien palveluiden (esim. varhaiskasvatus, koulu, nuorisotyö, kulttuuri, kirjasto) rajapinnat.
- Hyödynnetään palveluiden digitalisaation mahdollisuudet täysimääräisesti.
- ”Yksi asiakas - yksi tieto - yksi suunnitelma” – periaatteen tarkoituksenmukainen soveltaminen.
- Vahvistetaan monitoimijuutta: julkinen, yksityinen, kolmas sektori ja seurakunnat toimijoina.
- Otetaan huomioon vanhempien sekä eri-ikäisten lasten ja nuorten erilaiset palvelutarpeet sekä eri sukupuolten tarpeet. Huomioidaan esteettömyys.
- Otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon toimenpiteiden ja palvelujen vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus.

Palvelurakenteiden uudistaminen

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus sekä uuden kunnan tehtävien määrittely tulee olemaan muutosohjelmaan keskeisesti vaikuttava tekijä. Uudistuksessa sote-palveluiden järjestämisvastuu siirtyy muodostuville maakunnille ja samalla toteutuva laaja palvelujen integraatio liittyy yhteen sosiaali- ja terveyspalvelut sekä perus- ja erikoistason palvelut. Lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut sekä kuntien ja Kelan järjestämisvastuulla olevat palvelut tulee sovittaa yhteen asiakaslähtöisesti. Muutosohjelmassa yhteensovittaminen koskee niitä eri hallintokuntien, Kelan, järjestöjen ja seurakuntien palveluita, jotka edistävät ja tukevat lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Yhteensovittamisessa tavoitellaan toistensa työn tuntemusta ja verkostoitumista sekä yhteisesti sovittuja toimintaperiaatteita ja toimintatapoja. Yhteensovittaminen ei tarkoita esimerkiksi opetussuunnitelmien perusteiden tarkastelua tai rikosseuraamusten määrittelyä.

Nuorten palvelujen kehittämiseksi huomioidaan jo tehty kehitystyö sekä viime hallituskauden nuorisotakuun tuottamat selvitykset ja tiedot palveluiden katvealueista, Selvityksien perusteella paljon tukea tarvitsevien nuorten sosiaali- ja terveyspalvelut eivät ole riittäviä. Erityisen tärkeä on mielenterveyspalveluiden, nuorisotyön ja lastensuojelun kokonaisuuden toimivuus.

Kevään 2016 aikana kerätään lasten ja nuorten näkemyksiä lastensuojelun ja koulun ja nuorten palvelujen kehittämiseksi yhteistyössä eri ministeriöiden ja muiden toimijoiden kanssa. Lisäksi tehdään yhteistyötä muun muassa nuorisotutkimuksen ja järjestöjen kanssa lasten ja nuorten palvelukokemuksista saadun aikaisemman tutkimustiedon kokoamiseksi.

5.2.1 Matalan kynnyksen palvelujen verkostoiminen

Perhekeskustoimintamalli

Otetaan käyttöön paikallisesti sovellettava perhekeskustoimintamalli. Perhekeskustoimintamalli toimii maakunnan sote-palvelujen, kuntien palvelujen sekä järjestöjen ja seurakuntien lapsi- ja perhetoiminnan yhteen sovittajana.

Kaikille lapsiperheille suunnattu perhekeskus on tapa koota hajanaisia palveluita ja siirtää painopistettä varhaiseen tukeen. Mallissa verkostoidaan pääsääntöisesti alle kouluikäisten lasten ja perheiden terveyttä ja hyvinvointia edistävät sekä varhaisen tuen ja hoidon palvelut asiakaslähtöiseksi toiminnalliseksi kokonaisuudeksi. Palvelut edustavat terveys-, sosiaali- ja kasvatustalon asiantuntemusta (mm. neuvolatoiminta, perhetyö, varhaiskasvatus). Järjestöjen, seurakuntien ja vertaistuen palvelut verkostoidaan osaksi palvelukokonaisuutta.

Perhekeskustoimintamallissa otetaan käyttöön valtakunnallisia vanhemmuutta ja parisuhdetta tukevia matalan kynnyksen palveluita mm. digitaalisia palvelumahdollisuuksia hyödyntäen (järjestöt, yksityiset yritykset, julkiset palvelut -yhteistyö) sekä soveltuvia vanhempien eroon liittyviä palveluja. Matalan kynnyksen tuen lisäksi perhekeskustoimintamalli tarjoaa tukea ja hoitoa, joita järjestetään sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutarpeen arviointiin perustuen viiveettä. Toiminnassa noudatetaan palveluohjauksellista työtettä. Vanhempien palvelutarpeiden tunnistaminen ja tarvittavan tuen ja avun järjestäminen tukee vanhemmuutta.

Perhekeskustoimintamalli toimii lapsiperheiden palvelujen verkostona ja voi koota palveluja samoihin toimitiloihin. Perhekeskus tarjoaa tiettyjä palveluita (esim. kasvatus- ja perheneuvonta) alle kouluikäisten lisäksi myös kouluikäisille lapsille ja vanhemmuuden tukea kaikille vanhemmille. Palvelut tarjotaan pääsääntöisesti lasten omassa oppimis- ja kehitysympäristössä, kuten varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Perhekeskuksen yhteydessä on tarjolla aikuisille kohtaamispaikka ja toimintaa lapsille. Perhekeskustoimintamalli tarjoaa muun muassa mahanmuuttajien matalan kynnyksen tuelle ja verkostojen luomiselle hyvän perustan. Paikallisesti voidaan sopia myös etenkin palvelujen ulkopuolelle jäävien nuorten palveluiden kokoamisesta perhekeskuksiin.

Koulutuksella vahvistetaan eri hallinnonalojen henkilöstön osaamista lapsen ja perheen tuen tarpeen tunnistamisessa ja luodaan toimintamalleja tuen toteuttamiseksi moniammatillisessa yhteistyössä.

Mallinnetaan perhekeskustoimintamallin ohjauksen ja kehittämistyön sekä kansallisen koordinaation rakenteet yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Perheiden osallistuminen palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin on olennaista.

Varhaiskasvatus lasten hyvinvoinnin tukena

Vahvistetaan kunnissa varhaiskasvatusta lasten hyvinvoinnin tukena ja huolehditaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen yhteydessä yhteistyörakenteista maakunnan sote-palvelujen ja kuntien varhaiskasvatuksen välillä. Tuki järjestetään lapsen varhaiskasvatuksen ympäristössä. Kehitetään lapsen tuen toteuttamista ja järjestämistä varhaiskasvatuksessa sekä oppilashuollon toteuttamisen toimintatapoja esiopetuksessa.

Koulu lasten hyvinvoinnin tukena

Tehdään yhteistyötä OKM:n kärkihankkeiden (mm. lastenkulttuurin saavutettavuus, tunti liikuntaa koulupäivään, joustavan perusopetuksen toiminnan kehittäminen koulupudokkuuden ehkäisemiseksi) kanssa lasten ja nuorten hyvinvoinnin tueksi.

Muutosohjelmassa vahvistetaan opiskeluhoitoa lasten ja nuorten kehitysympäristöissä järjestettävänä matalan kynnyksen peruspalveluna. Sen piirissä ovat esi- ja perusopetuksessa sekä lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa olevat ja siihen sisältyy oppilaitoksen opetussuunitelman mukainen opiskeluhoito sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ja kuraattorin ja psykologin palvelut. Vakiinnutetaan uudet yksilökohtaisen ja yhteisöllisen opiskeluhoillon toimintatavat ja tuetaan yksilökohtaisia palveluja perhekeskuksesta oppilaitoksiin jalkautuvilla erityispalveluilla (esim. mielenterveyspalvelut, kuntoutuspalvelut, kasvatus- ja perheneuvonta). Yhteen sovitetaan koulun hyvinvointitoiminta perhekeskusten toiminnan kanssa. Tiivistetään yhteistyötä kuntien nuorisotoimen kanssa.

Vahvistetaan KiVA Koulu –ohjelman toimeenpanoa, laajennetaan vertaissovittelua ja vahvistetaan tuki- ja kummioppilas- sekä tutortoimintaa. Selvitetään mahdollisuutta toteuttaa vastaava toimintaohjelma myös varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Kiusaamiseen puuttamiseen selvitetään lapsen etua edistävää, kaikkien oikeusturvaa vahvistavaa toimintamallia myös kansainvälistä vertailua hyödyntäen. Selvitetään myös lainsäädännölliset mahdollisuu-

det lisätä velvoitteita puuttua kiusaamiseen sekä vahvistetaan ammattilaisten kykyä ehkäistä, tunnistaa ja puuttua kiusaamiseen. Kehitetään kiusaamisen kohteeksi joutuneiden lasten jälkihoitoa yhteistyössä opiskeluhoillon ja tarvittaessa koulun ulkopuolisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kanssa osana kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen toimintamallia.

Hyödynnetään Opintokamu (Kaikki Mukaan) –toimenpideohjelmaa, joka on suunnattu toiselle asteelle psykososiaalisen hyvinvoinnin ja elämänhallintataitojen edistämiseksi ja kiusaamisen vähentämiseksi.

5.2.2 Lastensuojelun ja muiden erityistason palveluiden uudistaminen asiakkaiden tarpeiden mukaisesti

Lastensuojelu

Lastensuojelussa vahvistetaan lasten osallisuutta ja lapsikeskeistä työskentelyä sekä luodaan edellytykset kokonaisvaltaisen ja yksilöllisen avun ja tuen tarjoamiselle lapsille ja perheille siten, että huostaanottojen tarve vähenee. Lisäksi vahvistetaan lastensuojelun erityisosaamista ja yhtenäistetään lastensuojelun eri työvaiheisiin ja erityistilanteisiin liittyviä työkäytäntöjä sekä luodaan lastensuojelupalvelujen seuranta- ja arviointitiedon tuottamista varten pysyvät, palveluihin integroituvat toimintakäytännöt.

Kehitetään varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestäjän ja lastensuojelun yhteistyötä ja suunnitelmallisuutta erityisesti tilanteissa, joissa lapsi on lastensuojelulain perusteella sijoitettu jonkin muun kuin sijoituksen tehneen (lapsen kotikunnan) kunnan alueelle.

Lastensuojelun kehittämistyössä luodaan uudenlaiset palvelu- ja toimintamallit lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojelutyöhön sekä sijaishuollon ohjaukseen ja valvontaan. Palvelu- ja toimintamalleja pilotoidaan maakunnissa. Kehittämistyö toteutuu lastensuojeluun luotavan kansallinen kehittämis- ja koordinaatorakenteen avulla.

Lastensuojelun tarvetta ehkäistään matalan kynnyksen palvelujen avulla. Erityisen vaativahoitoisten lasten ja nuorten integroitua palvelumallia, johon lastensuojelu osaltaan kuuluu, kehitetään vaativien palvelujen kokonaisuudessa osaamis- ja tukikeskustoiminnan muodossa.

Muut erityistason palvelut

Sote-uudistuksessa toteutetaan sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityistason palvelujen sekä terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palvelujen integraatio palvelujen asiakaslähtöisyyttä korostaen. LAPE-muutosohjelmassa myös lasten, nuorten ja perheiden somaattisen ja psykiatrisen erikoissairaanhoidon ja sosiaalihuollon vaativia palveluja kehitetään sote-uudistuksen suuntaan asiakaslähtöisiksi integroituviksi palveluiksi. Erityisesti painotetaan perustason vahvistamista ja palvelujen painopisteen siirtämistä ennaltaehkäiseviin sekä varhaisen tuen ja hoidon palveluihin, keinona muun muassa erityistason palvelujen tarjoaminen saumattomasti peruspalvelujen yhteydessä, jalkautuvien konsultaatiopalvelujen lisääminen ja digitaaliset konsultaatio- ja yhteistyömuodot.

Muutosohjelmassa huomioidaan Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa -kärkihanke ja kehitetään vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten ja heidän perheidensä palveluja painottaen palvelujen painopisteen siirtämistä ennaltaehkäiseviin sekä varhaisen tuen ja hoidon palveluihin. Vammaisten lasten ja muiden perheenjäsenten tukemista vahvistetaan, jotta vammaisten lasten huostaanotoilta ja sijoituksilta vältytään ja ehkäistään vammaisten lasten vanhempien eroja.

5.2.3 Vaativien palveluiden kokonaisuus (osaamis- ja tukikeskukset)

Kaikkein vaativinta erityisosaamista edellyttäviä palveluja tarvitsee vain pieni osa lapsista, nuorista ja heidän perheistään, mutta nämä palvelut muodostavat suuren osan palvelujen tuottamisen kokonaiskustannuksista. Vaativimpien palvelujen saatavuudessa on suuret alueelliset erot ja palvelut ovat hajautuneet monelle eri sektorille. Osa näitä palveluja tarvitsevista lapsista, nuorista ja heidän perheistään jää nykyisin kokonaan vaille tarvitsemaansa apua tai hoitoa.

Muutosohjelmassa varmistetaan kaikkein vaativinta erityisosaamista edellyttävien palvelujen laatu ja asiakaslähtöinen, alueellisesti kattava saatavuus keskittämällä ja kokoamalla vaativimmat palvelut muutosohjelmassa muodostettaviin alueellisiin osaamis- ja tukikeskuksiin. Osaamis- ja tukikeskuksissa yhdistetään ja sovitetaan yhteen lasten, nuorten ja perheiden vaativat terveys-, mielenterveys- ja päihdepalvelut, lastensuojelun vaativat erityispalvelut, erityisryhmien tarvitsemat vaativan erityisosaamisen palvelut ja esimerkiksi lasten ja nuorten oikeuspsykiatrinen asiantuntemus sekä rikosseuraamusten piiriin joutuneiden tai rikos- ja syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä palvelut. Myös vaativaa erityisosaamista edellyttäviin väkivaltatilanteisiin liittyvät lasten, nuorten ja perheiden palvelut huomioidaan muodostettavissa keskuksissa. Varhaiskasvatuksen ja koulun osalta palvelujen kokonaisuuteen liittyvät jo olemassa olevat vaativan erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten palvelut, yhteistyökumppaneina esimerkiksi sairaala- ja laitosopetus sekä koulukodit. Muutosohjelman toteutuksessa toimitaan yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän kanssa.

Osaamis- ja tukikeskukset toimivat vaativan, erityistä osaamista edellyttävän asiakastyön keskuksina. Asiakastyössä kehitetään erityisesti jalkautuvaa konsultaatiotoimintaa ja digitaalisin menetelmin lähipalveluiksi tuotavia palveluita. Osaamis- ja tukikeskukset tuottavat myös konsultaatio- ja koulutuspalveluja alueensa peruspalvelujen toimijoille sekä huolehtivat osaltaan tutkimus- ja kehittämistyöstä yhteistyössä yliopistojen kanssa. Osaamis- ja tukikeskusten palvelut kohdistuvat näin ollen sekä yksilöllisesti lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin että kokonaisten työyhteisöjen, kuntien tai alueen tarpeisiin. Osaamis- ja tukikeskusten palvelutarjonnalla taataan alueellisesti erityispalveluiden saavutettavuus ja laatu.

Osaamis- ja tukikeskusten kehittäminen kytkeytyy tiiviisti sote-alueiden muodostamiseen ja valtakunnalliseen työnjakoon. Samalla otetaan huomioon jo olemassa oleva ja vakiintunut opetusta ja koulutusta tukeva osaamiskeskustoiminta, esimerkiksi Valteri-koulujen konsultaatiivinen malli ja nuorille suunnattu Ohjaamo-toiminta. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja opetus-toimen välisessä yhteistyössä varmistetaan asiakaslähtöiset palvelukokonaisuudet ilman uusia hallinnollisia rakenteita. Osaamis- ja tukikeskukset täydentävät sekä kuntien järjestämiä että alueellisia palveluja erityisen vaativien palvelujen osalta.

Erityiset toimenpiteet, joilla vahvistetaan matalan kynnyksen palveluita

Vanhemmuuden tukea vahvistetaan

- Kootaan yhteistyössä järjestöjen kanssa parhaat sähköiset työkalut, jotka tukevat arjen ohjaustyötä, vanhemmuuden tukea ja palveluohjausta. Tuetaan perheitä löytämään vertais-tukea ja toimimaan myös omia voimavaroja hyödyntäen.
- Vahvistetaan lasten huomioimista vanhempien palveluissa laajentamalla ”Lapset puheeksi” – toimintamallin käyttöä aikuisten palveluissa niin, että isien ja äitien vanhemmuus ja sen vaikutukset otetaan huomioon eri palveluissa (esimerkiksi terveys-, työllisyys- ja päihdepalvelut).

- Edistetään ja levitetään kotipalvelun, perhetyön ja vanhemmuuden tuen hyviä käytäntöjä perhekeskusmallin puitteissa.
- Perheväkivallan ja seksuaalisen häirinnän ehkäisyyn kiinnitetään huomioita palveluissa ja näin vahvistetaan lapsen oikeutta elää ilman väkivaltaa

Erotilanteen palveluilla vahvistetaan sovinnollisuutta

- Tavoitteena ehkäisevä ja varhainen tuki niin, että riitoja ja huoltokiistoja vähennetään, sovinnollisuutta ja vanhemmuuden jatkuvuutta vahvistetaan. Kartoitetaan erotilanteen palveluiden nykytilanne ja kehitetään tutkimuksen, viranomaisten, järjestöjen ja seurakuntien yhteistyönä (maakuntien) uusi palvelukokonaisuus, jossa kohdataan kaikki eroa harkitsevat vanhemmat. Oikeusministeriössä valmisteltavassa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain uudistamistyö sovitetaan yhteen kärkihankkeessa tehtävän eropalvelujen kehittämisen kanssa.

Viedään käytäntöön perheystävällisen työpaikan toimintamallia

- Työpaikkojen perheystävälliset toimintatavat helpottavat työn ja muun elämän yhteensovittamista, millä on myönteinen vaikutus vanhempien voimavaroihin ja jaksamiseen ja sitä kautta lapsiin ja nuoriin. Työpaikkatasolla nämä toimintatavat kuten työaikajoustot voidaan integroida osaksi työpaikkojen nykyistä suunnittelua ja käytännön toimintaa (esim. henkilöstöstrategia, tasa-arvo-, yhdenvertaisuus- ja työhyvinvointisuunnitelmat, työaika-suunnittelu, sekä työpaikkakohtaiset ohjeistukset ja käytännöt koskien mm. sijaisuusjärjestelyjä, joustojen ja vapaiden käyttöä). Työnantajille perheystävällisten käytäntöjen hyödyt näkyvät muun muassa henkilöstön työhyvinvoinnin, työmotivaation ja tehokkuuden kasvuna. Tavoitteena on levittää tietoa perheystävällisistä käytännöistä työpaikoille ja muille työelämätoimijoille. Lisäksi tuetaan työpaikkoja olemassa olevien keinojen, kehittämistyön välineiden ja toimintamallien käyttöönotossa yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa (esim. järjestöt, työmarkkinaosapuolet, viranomaiset) aktiivisesti osana muutosohjelmaa.

6 MUUTOSOHJELMAN ETENEMISEN VAIHEET

Muutosohjelman toimeenpano kytkeytyy hallituskauden alussa tiiviisti sote-uudistukseen ja tulevaisuuden kunta – hankkeisiin sekä digitaalisten ja asiakaslähtöisten palveluiden kehitystyöhön. Keskeistä on varmistaa kasvatuksen, opetuksen ja kulttuurin (kunnan tehtävät) sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden (maakuntien tehtävät) rajapintojen toimivuus ja kokonaisuuden lapsi- ja perhelähtöisyys.

Ohjelmalle varatun rahoituksen pääosa käytetään vuosina 2017–2018 kunta- ja aluekohtaisen muutos- ja kokeilutyön tukemiseen. Yhteistyötä tehdään tiiviisti kuntien ja tulevien maakuntien kanssa.

Ohjelman osia voidaan toteuttaa yhteistyössä myös järjestöjen kanssa. Järjestöjen rahoitusta lapsi-, perhe- ja nuorisotyöhön suunnataan muutosohjelmaa tukevaksi. Yhteistyötä mm. RAY:n ja SITRA:n kanssa tehdään.

Hallituskauden väliarvion yhteydessä linjataan jatkotoimia etenkin valtioneuvostotason johtamisen sekä lapsi- ja perhepolitiikan kokonaiskehittämisen kannalta.

Muutosohjelman vaikuttavuuden kannalta keskeistä on varmistaa jatkuvuus kuluvan hallituskauden jälkeen.

Muutosohjelman etenemisen aikataulu:

1. Valtioneuvosto vahvistaa muutosohjelman keskeiset sisällöt toimintasuunnitelmansa osana keväällä 2016
2. Hankesuunnitelma julkistetaan keväällä 2016
3. Maakunnalliset tilanearviot ja aluekierros toteutetaan keväällä 2016
4. Maakuntakohtaisten käynnistämisyhteistyösuunnitelmien/kokeilujen haku kesä/syyskuu 2016
5. Maakuntakohtaiset muutosohjelmat 2017–2018 (arviointi- ja seuranta tutkimus mukana)
6. Johtopäätökset ja valtioneuvoston periaatepäätös jatkosta 2019 kevät. Tämä valmistellaan parlamentaarisisessa yhteistyössä, jotta varmistetaan uudistuksen jatkuvuus myös hallituskauden jälkeen.

Toimintakulttuurin ja palvelumuutoksen tukena toimivat kuntiin, maakuntiin ja valtion viranomaisiin käytännön työn tasolle, palveluiden johtamiseen, monialaiseen yhteistyöhön ja päätöksentekijöiden koulutukseen jalkautuvat ”muutosagentit” eli erikseen rekrytoitava ja valmennettava kouluttajien verkosto.

Ohjelman käyttöön varattujen määrärahojen käytöstä tehdään erillinen suunnitelma. Ohjelmalle tehdään viestintäsuunnitelma, lasten ja nuorten osallistumisen suunnitelma sekä riskien arviointi.

Ohjelmaa valmistellaan ja tehdään mahdollisimman avoimesti ja vuorovaikutteisesti. Viestintä ja vuoropuhelu sidosryhmien, alan toimijoiden sekä lasten, nuorten ja heidän vanhempinsa kanssa on sen suunnittelussa ja toimeenpanossa keskeistä.

Muutosohjelmalle laaditaan seuranta- ja arviointisuunnitelma, jossa määritellään myös tutkimus- ja selvitystarpeet. Yhteistyötä tehdään yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa. Kansainvälinen vertailututkimus ”Miten eri maissa lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia edistävät palvelut tuotetaan eri hallintokuntien kuten sosiaali-, terveys- ja koulutoimen yhteistyöllä?” sisältyy valtioneuvoston selvitys ja tutkimussuunnitelmaan ja käynnistyy vuoden 2016 keväällä. http://tietokayttoon.fi/hankkeet/hanke-esittely/-/asset_publisher/lasten-ja-nuorten-terveytta-hyvinvointia-edistavat-palvelut-sosiaali-terveys-ja-koulutoimen-yhteistyona-eri-maissa

7 MUUTOSOHJELMAN ORGANISOINTI

LAPE-kärkihanke on perhe- ja peruspalveluministerin Juha Rehulan vastuualueelle kuuluva. Hyvinvoinnin ja terveyden (HYTE) ministeriryhmä seuraa ohjelman toteutumista. Ohjausryhmän puheenjohtajan tehtävänä on tukea hankkeen ohjausta sekä hallitusohjelman mukaisuutta. STM:öön nimettävä projektipäällikkö vastaa hankkeen käytännön toteutuksesta.

Kärkihankkeen valmistelu ja toimeenpano tehdään poikkihallinnollisesti. Valtioneuvostotasolla valmistelu tapahtuu ministeriöiden yhteistyönä. Ministeriöiden yhteyshenkilöistä muodostuva työryhmä kokoontuu säännöllisesti hankkeen valmistelun, toimeenpanon, seurannan ja arvioinnin valmistelemiseksi. STM:n sisäinen virkamiesryhmä toimii valmistelun apuna.

Kärkihankkeelle on nimetty ohjausryhmä, jossa on kattava edustus alan järjestöistä ja muista yhteistyökumppaneista. Kärkihankkeen projektiryhmä vastaa asioiden valmistelusta.

Ohjausryhmä on aloittanut työnsä 19.11.2015. Ohjausryhmän tehtävänä on:

1. Esittää näkemyksensä kärkihankkeen toimeenpanon suunnitelmasta ja toteuttamisesta.
2. Ottaa kantaa ohjelman toteuttamisen kannalta tarvittaviin sisällöllisiin erilliskysymyksiin ja aikatauluihin.
3. Edistää muutosohjelman toteutumista ja tulosten levittämistä.
4. Seurata ja arvioida muutosohjelman toteuttamisen etenemistä ja tavoitteiden saavuttamista.
5. Tehdä ehdotuksensa jatkotoimenpiteistä.

Projektiryhmän tehtävänä on:

1. Koota ja laatia ehdotukset muutosohjelman toimeenpanon edellyttämiksi toimenpiteiksi.
2. Vastata hankkeen valmistelusta ja toimeenpanosta.
3. Koota ja yhteen sovittaa hankkeessa kertyvä aineisto.
4. Vastata hankkeen raportoinnin valmistelusta.

Ohjaus- ja projektiryhmän kokoonpanot löytyvät verkkosivulta:

<http://stm.fi/lapsi-ja-perhepalvelut/ihmiset>

Valtakunnallisella tasolla yhteistyötahoja ovat mm. Suomen Kuntaliitto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Kela, Opetushallitus, lapsiasiavaltuutetun toimisto, Aluehallintovirastot ja Valvira, Sitra, RAY, yliopistot ja ammattikorkeakoulut, sosiaalialan osaamiskeskukset ja perusterveydenhuollon kehittämissyksiköt sekä alan järjestötoimijat, seurakunnat ja Kirkkohallitus. Alueetasolla valmistelussa on mukana mm. kuntia, kuntayhtymiä ja kehittyviä sote-alueita.

Valmistelussa on hyödynnetty useita jo toimivia työryhmiä ja verkostoja.

Kärkihankkeelle nimetään tieteellinen neuvonantajaryhmä, jonka tehtävänä on varmistaa yhteyksiä alan tutkimukseen, valmistella muutosohjelman teoreettista perustaa ja lapsikäisyyttä sekä antaa muutoinkin tutkimusperustaisia neuvoja hankkeelle.

Kärkihankkeen muusta mahdollisesta organisoitumisesta päätetään erikseen.